

njena, spravijo. O svetem Mihelu se začne lov in terpi, dokler sneg ne pade ali deževno vreme ne nastane.

(Konec prihodnjic.)

O ljudskih učilnicah.

Libeliče na Koroškem. — Veliko se je že pisalo o začetnih ali ljudskih učilnicah. Iskreni podpiravci ljudskih učilnic in materi svoji Slovenii zvesti sinovi, so nam v „Novicah“ mnogo svetovali, kako naj bi se v ljudskih slovenskih učilnicah poduk na bolje stopnjo povzdignil. Ker je slehernemu pripušeno, povedati kar misli, ne zamerite mi, učilnicam priyatli, da se tudi jez oglašim, ter vam razodenem, česar po mojem mnenji pred vsem drugim je najbolj potreba, da se naše ljudske učilnice zboljšajo. Potreba nam je:

I.

dobrih, za domovino svojo unetih učiteljev. Kaj — bo morebiti kak učitelj zagodernjal — kaj berbraš ti? mar nismo verli sinovi mile majke Slovenije, ali ne podučevamo v maternem jeziku? Dobro vem, da je mnogo učiteljev in celó sivih starčkov, kateri so iskreni rodoljubi in so si na vso moč prizadevali, da jim ljubi materni jezik sedaj prav gladko teče. Vsem takim se ponižno poklonim in iz serca rečem: slava! Naj vam Oče nebeški trud vaš obilno poplača! Al žalibog! jih je pa tudi preveč zanikernih in brezvestnih, katerim sicer slovenski duh dobro diši in tekne, toda za slovenščino jim je toliko mar, kakor za piškav oreh. — Vas same vprašam, dragi učitelji! ali zaslužijo taki vaši bratje lepo ime „učitelj“, kateri v učilnici slovenščino spačujejo z nemščino, na pr.: zakaj si erscht prišel? — ti zu malo znaš, — pojdi s ponka, pokaži platelt of itd. In kakošni so njih napevi v cerkvi? Lahko rečem, da v marsikteri cerkvi ni nobene podgane in miši več, ker so jih strašni napevi in grozovito mlatenje po orglah že davno v beg pognali. Ako mi tega kdo ne verjame, lahko se do živega sam prepriča, naj gré le v nekatere cerkve. In taka se godí v čisto slovenskih krajih! Ali bi ne bilo boljši, da bi nobene učilnice ne bilo? O milovanja vredni otročiči!

Da bi se toraj poduk in slovenski jezik v ljudskih učilnicah slovenskih na višo stopnjo spravil, je treba dobrih za blagor naroda našega unetih učiteljev. Od kod pa dobiti dobrih učiteljev? Iz dobrih učiteljskih pripravnic. K povzdigi poduka v slovenskih učilnicah je tedaj treba

II.

dobrih pripravnic, v katerih naj bi se podučevali oni, kateri bodo ljubo slovensko mladino podučevali, kakor potrebe sedanjega časa to terjajo. Govori se vedno in povsod o prenearedbah srednjih in višjih šol; o temeljiti prenearedbi ljudskih šol ni duha ne sluha, kakor da bi tu nobenih poprav treba ne bilo.

Da bi se učiteljskim pripravnikom prav učiteljski duh vdihnil, je potreba, naj se učiteljskim pripravnicam vodja izvoli mož, ki je domač, ki jezik svoje domovine in vse nje potrebe in krajske okolišine jako dobro ume in kateri je že kaj poskusil. Skušnje učé, da se ravno po tistih škofijstvih v učilnicah poduk dobro ravná, kjer se učiteljskim pripravnicam vodja jemlje mož, ki je že kaj v deželi poskusil ter potrebe in okolišine njene pozná. Kdor nič nima, tudi nič dati ne more.

Na drobno nočem segati v to, kar bi se v naših pripravnicah popraviti imelo, ker po prenearedbi ljudskih šol se ima ravnati prenearedba pripravnic, v katerih se izrejajo šolski učitelji. Naj so pa šole in učitelji po starem ali novem, treba je učiteljem

III.

učiteljskih zborov. Toda učiteljski zbori, da bodo več ko dozdej hasni imeli, morajo tudi drugo ter boljšo obleko obleči. Kakošni so bili dosihmal učiteljski zbori? Koliko

koristi so učiteljem in ljubi mladini donašali? Učitelji, prijatli moji! roko na persa in z mano recite: malo, malo, ali celó nič! In zakaj? Ogleda učilnic je razposlal učiteljem pismeno, kaj imajo prepisati, rečem, prepisati. Po lastnih skušnjah to terdim. Bil sem večkrat v učiteljskih zborih, ter se do živega prepričal, kako so učitelji svoje spise berbrali, ktere so iz knjig povzeli. Potem, ko je vsak svoj spis ali prav za prav prepis zbral, je bilo učiteljskega zbora konec, pa nobene koristi, in po mastnem obedu se je vsak na svoj dom vernil, ne trobice bolji ko prej.

Učiteljski zbori morajo torej svojo sedanjo obleko spremeriti. Po mojem mnenji naj bi oblekli takošno le obleko: Pod klop z vsem pisanjem! Šolski ogleda naj sicer kraj in dan odloči, kjer in kdaj se imajo učitelji — tudi učeniki kersanskega nauka — njegovega okrožja zbrati. So se učitelji zbrali, naj enemu velí z učenci, katerih je ondotnemu učitelju v ta namen odbrati zaukazal, računiti, drugemu brati itd., da se prepriča, kako ta ali uni podučeva, kaj temu ali unemu še pomankuje, in potem naj bi se to v zboru vzelo v prijazen pretres. Pa tudi cerkveno petje bi naj se ne pozabilo, zakaj v nekterih krajih je strašno zanemarjeno. Učitelje je treba jako jako spodbosti, da bi jim mar bilo za lastno izobraženje, ter si čedalje boljši čin učenja prisvojili; tisti, ki najumnije podučeva ali prepeva, naj bode očitno pohvaljen ali prejme tudi kako darilo.

Prav bi tudi bilo, ako bi okrožnji ogleda učilnic tudi na to gledal, da bi učitelji njegovega okrožja pri vsaki saj konecletni šolski preskušnji bili, ter se tako eden od drugega prav in umno podučevati učili.

Poduk v ljudskih učilnicah slovenskih na bolje stopnjo vzdigniti, bi pa tudi treba in jako koristno bilo, ako bi enkrat

IV.

vedna sprememba in odločba šolskih knjig nehala. Že okoli 10 let se knjige v ljudskih in višjih učilnicah leto na leto spremenjavajo ter zboljšujejo; al dozdej je ta vedna sprememba šolskih knjig poduk bolj overala kakor pa podpirala, zlasti v ljudskih učilnicah. Komaj se je učitelj ene knjige privadil, že jo je moral v kot zapoditi, ter si drugo pripraviti. In zakaj je ljudém za učilnice tako malo, ja v nekterih krajih celó nič mar? — Nekoliko tudi zagadel, ker morajo otročičem svojim vsako leto nove knjige omišljevati.

Naj bi toraj šolski svetovavci se zbrali ter se posvetovali, kakošne knjige bi sedanjim terjatvam ustregle, in za najpripravniše spoznane za dolgo poterdili, da bi zmotnjav in ovér v podučenji enkrat konec bilo.

H koncu pa vsem učiteljem kot prijatel roko podam ter prosim, mi ne zameriti, ako sem kterege z odkritoserčnim pisanjem piknil. Na noge, učitelji! sada nam je solnce lepše sijati jelo; ne zamudite zlatega časa in popravljajte, kar je bilo dozdej zanemarenega.

T. M. Štantetov-Šentvidski.

Odperto pismo

prečastitemu gospodu Jožefu Globočnik-u,
fužinarju v Zeleznikih.

Morebiti se bote čudili, da Vam to pisemce ne pride po pošti, ampak po naših hvale vrednih „Novicah“ v roke, in zakaj da Vam tako pišem? Zato, da bi še drugi brali, ktere to zadeva, kar mi je pri sercu. Želja mi je, terpljenje kovačem polajšati in zato svetujem: Prenearedite nekoliko delavni red!

Do zdaj vstajajo v Zeleznikih kovači k delu od 11. ure do polnoči in kujejo do 10. ali 11. ure dopoldne. Toraj spijo le od kake 6. do 11. ure ponoči, verh tega se še popoldne navadno kake dve uri k počitku podajo, da trudne ude malo pokrepčajo. Al tak red je le zgolj navada, iz

kere izvira obilo težav, zdravje delavcom spodkopuje, pa je tudi sicer brez prida.

Ne zaverzite toraj mojega sveta, kako bi se dal ta red preurediti, in sicer tako, da bi še le ob dveh zjutraj začinjali kovati in o poldne nehovali. Potlej naj bi se pa spanje popoldne opuščalo.

Zakaj Vam to premembo priporočam, Vam hočem, dragi gospod! v kratkem razjasniti:

Da je strašno težavno, iz najboljšega spanja vstajati, si lahko vsak sam misli, in kdo se more čuditi, da še starega kovača groza prešine pri glasu, ki ga k delu kliče? Hlapci, ki so dostikrat majhni otroci 8 do 10 let stari, se večidel še ne zbrihtajo in tekajo omamljeni ob roci otožnih starišev po nočnem merzlem mraku v kovačnice (vignice). Ko kovati pričnejo, so še tako dremotni, da z glavami skoraj čez nakvalo padajo. Verh tega kri rada teče iz nosa takim mladim delavcom. Vzrok teh nadlog je med drugim napčni in zopernaravni čas dela. Nature zakon je tak, da človek ponoči počiva; po ponočnem pokoji si moramo moči iznova dobivati. Ko opoldne solnce najvišje stoji, takrat najmanj občutimo telesno težo; temu nasproti pa je o polnoči človeško truplo najbolj oslabiljeno. Če tedaj o polnoči delaš, nasprotuješ naravnim postavam in se jim ustavljaš v veliko škodo; zakaj tako bojevanje zoper to, kar natura terja, je gotova poguba človeške moči.

Pomanjkanje spanja o polnočnem času je zdravju zelo škodljivo. Slavni kraljevo-pruski državni zdravnik dr. Hufeland pravi v svojem spisu z imenom „Makrobiotik“ (ali nauk, kako si življenje podaljšati), da ni vse eno, kdaj da spimo, ali ponoči ali podnevi, in da se motimo, ako menimo, da je vse eno, če podnevi toliko časa spimo, kolikor smo ga noči odvzeli. Ta slavni zdravnik nam pravi, da žila v človeškem truplu zjutraj najbolj počasi bije, tem hitreje pa kolikor bolj se dan večeru bliža, in da se na večer vsakega človeka neka tiha merzlica loti, ki se ji „večerna merzlica“ pravi. Ta merzlica je na najvišji stopnji o polnoči, ko je solnce od nas najdalje. Kakor je pa pri nekterih boleznih nasledek prehlajenja smert, tako se mora ta merzlica prebiti, ko je na najvišji stopnji, o polnoči, v gorki postelji, po malem potu; če ne, pa začne telo bolehati.

O polnoči delati se pa pravi tudi slabo gospodariti. Kakor je bilo že zgoraj rečeno, je človeško telo o polnoči nekako oslabiljeno. Delavec toraj, bi rekel, le z eno roko dela med tem, ko se z drugo spanju brani. Toraj doseže delavec po takem terpljenju le polovico pravega prida. Vstane naj pa pozneje, ko je telo že bolj po spanju okrepčano, gotovo bo z večjo serčnostjo in veseljem delal, in kmalo bo v dobrem spanju zamujene ure popravil.

Prosim Vas tedaj, prečastiti gospod, pogovoriti se z drugimi gosp. fužinarji v teh zadevah, in če ste tudi mojih misel, skušajte in skerbite, da se bo vprihodnje po tukaj predloženem delavnem redu ravnalo.

Sprejmite serčen pozdrav in zagotovilo iskrenega spoštovanja!

Iz Krajnske gore dne 8. sušca 1861.

J. Levičnik.

Lepoznanski del. Turki in raja.

Poleg ilirskega.

(Dalje.)

VI.

Klic straže prebudi jek v skalnatih stenah. V hipu planejo hajduki na noge in tudi mladi Glavač skočil je na svoje mesto ter pridružil se med tovarše. Hajduk iz straže pa glasno zakliče: „To so naši!“

In veselo pozdravljajo tovarši Aleksa Mladenoviča, ki je, vernivši se, stopil v sredo svojih družejev.

„Da ste zdravi! — Dobro došel! — No, kako je? —

Ste li dobro vredili vse? Je-li paša sprejel naše pogodbe?“ — tako prašajo hajduki svojega poslanca, ter v svoji vedoželjnosti niso zapazili, kako je tudi Emira, tirana od neke skrivne moči, bližaj pristopila; tudi drugo ženstvo izšlo je iz svojih spavnic; al si niso tako blizo upale, kajti ne spodobi se ženskam vtikati se v možke opravila.

„Povej nam tedaj“ — reče zdaj stari Mladen — „kako je bilo pri pašu?“

Mladi Aleksi zadovoljno suče začernele berke, ker je to dopadlo njegovemu ponosu, da se pozornost imenitnih in starejih družejev samo na njega obrača. „Vedite tedaj“ — prične — „kako smo popotovali. Berzi so, kakor veste, naši konjiči, in zarano v jutro dospeli smo pred Novipazar. Ali že v Vučiternu smo v pravem pomenu besede vtaknili palico v mravljišče, kajti je bilo tam zbranih Turčinov, da ni bilo viditi ne zidov ne obkopov pazarskih.“

„Verujem“ — reče Mladen s posmehom — oni se hipoma spravijo skupaj kakor volkovi, kadar obohajo merhovino.“

„Da, da“ — prikimovali so z glavami hajduki, Aleksi pa nadaljuje: „Ko so nas zapazili pagani, so se ravno klanjali (molili) — vem, da klicali so vruga, drugač ne more biti — pa niso še dokončali žlobudranja in že so se zagnali na nas. Zvornički beg Alia-Vidaić.“

„Izpljuni“ — zarujevoje nekteri hajduki — „to je vražji sin pasjega rodú Brankoviča, ki je izdal rod svoj in Boga na Kosovem polju. Prokleta mu ime na veke.“

„On sam“ — govoril je Mladenovič na dalje — „vihral nam je nasprot in mahal s svojo sulico, kakor da hoče celi Balkan nabosti. Ubogih rajev je sicer dosti nabodel, al hajdukov? No, in mi smo gledali, posmehajoč se; Glavač pa mu je pravil resnico naravnost v obraz, in tako smo dospeli v Novipazar. Poturice so serdito stiskali pesti in škripali z zobmi, al mi jih nismo gledali, še manj se menili ž njimi, ampak naravnost se napatili k paševemu dvoru.“

Hajduki zadovoljno kimajo z glavami, vravnavaajo ter bice in pasove ter sučejo berke, pozorno poslušajoči toliko važne naznanila.

„Paša sedel je na svojem divanu“ — nadaljuje Aleksi — „ko smo pred njega stopili. Naprej nas je dobro opsoval in rekel, da naj odložimo orožje, al Šeravica mu reče, da on je sam pes, pa da nočemo orožja odložiti, ampak da hočemo se zopet verniti, al pa napadeni braniti se do zadnje kaplje kervi, on pa v tacih okoljšinah nikdar več noče viditi svoje hčerke.“

„Glej! glej! Šeravico“ — pohvalijo ga hajduki.

„Bratje!“ — reče Aleksi resnobno — „akoravno je paša ljut pagan in nejevernik, vendar sem ga miloval, ko se na Šeraviceve besede verže na zemljo, pulijoč si sivo brado in klicajoč hčerko po imenu; — samá Šeravica in Glavač sta si nemirno sukala berke in brat moj me dregnil je pod rebra.“

„E, povej dalje!“ — goderujajo hajduki — „se vé, je pač oče, akoravno je zapisal rogatemu svojo dušo.“

Zdaj se zasliši tihi stok, vzdigajoč se iz pers Emire; al devotka zopet omolkne ter stoji brezčutna, kakor kol, prikovan k zemlji.

„Glavač zdaj pašu razloži naše tirjanje“ — nadaljuje Aleksi. „V početku se je paša strašno začudil in nad našo derzovitnostjo debelo gledal ko zaboden vol, ne vedši besedice spregovoriti. Al kmal si reč premisli in pravi: „Mnogo tirjate, pa — naj bo za mojo hčer“, in berž zapové, naj se razide vojska. Glavač me je tedaj poslal, da vam naznanim, kako in kaj da je.“

„Pa zakaj ni sam došel in tovarši?“ — zavpraša Mladen. „Glavač je ostal pri pašu, Šeravica in brat pa sta šla po okolici, da vidita, li ne kuje paša kake prevare.“

„To je tudi previdno in pametno“ pohvali Mladen; „kdor Turku verjame, s sitom vodo zajema.“